

Impressie Leernetwerk Landbouw in Nationale Parken

Datum: 27 september 2018

Op 27 september vond het Leernetwerk Landbouw in Nationale Parken plaats. De bijeenkomst werd door ca 55 personen uit diverse gebieden en met verschillende achtergronden bezocht. Na drie algemene inleidingen in de ochtend, werd in de middag aan de hand van vier voorbeelden uit de praktijk getoond hoe landbouwers, natuur- en cultuurorganisaties kunnen samenwerken in een gebied. Vervolgens werd aan de hand van deze praktijkvoorbeelden besproken wat landbouw en nationale parken voor elkaar kunnen betekenen en waar zij elkaar kunnen versterken.

Dit verslag en alle presentaties die deze dag zijn gehouden, kunt u terugvinden op

www.nationaleparkenbureau.nl/leernetwerken/leernetwerk+verslagen

OCHTENDGEDEELTE

“Een toekomstperspectief voor Nationale Parken Nieuwe Stijl”

Janneke van Montfort, hoofd van het Nationale Parken Bureau, opende de dag door kort het streefbeeld van het Programma Nationale Parken en de doelen die het Programma nastreeft, toe te lichten. Dit zijn:

- * het verhogen van de *kwaliteiten van Nationale Parken* in Nederland.
- * het versterken van de *betrokkenheid van de samenleving* bij de natuur.
- * het bereiken van een *sterkere merk- en marktpositie* van Nationale Parken in Nederland.

De huidige nationale parken zijn over het algemeen gebieden waar een strakke grens om de natuur is getrokken. In de toekomst zouden nationale parken de basis moeten vormen van een regionale gebiedsstrategie waar naast natuur ook doelen als het verbeteren van de regionale economie en de leefbaarheid een plek kunnen krijgen. Aan de hand van een aantal sheets visualiseert zij hoe dit er in de praktijk uit kan zien.

“Een nieuwe relatie tussen landbouw, natuur en de leefomgeving”

De tweede spreker was Hans Huijbers, bestuurder van LTO Nederland. Met een paar prikkelende openingszinnen wist hij de zaal meteen op scherp te zetten.

Hans Huijbers schetste het beeld van de boer die vroeger naast de kerk woonde. Die voedsel leverde en een grote sociale rol in het dorp had. Door regelgeving werd de boer tot schaalvergroting en ‘costcutting’ gedwongen. De Nederlandse boer is wereldwijd een gewaardeerde voedselproducent geworden en de landbouw wordt in Nederland behandeld als economische sector. De maatschappelijke eisen aan de boer nemen ondertussen toe. Dit brengt de boer in een spagaat. Enerzijds moet hij ondernemer zijn, anderzijds weer de ‘verzorger’ die hij ooit was.

Deze situatie is volgens Hans Huijbers niet houdbaar. Eigenlijk zou de landbouw toe moeten groeien naar “het nieuwe gemengde bedrijf”, met oog voor het ecosysteem, recreatie, waterberging, energie, en andere vraagstukken die spelen. Dit betekent wel dat er veranderingen nodig zijn. Zijn pleidooi is dat we moeten werken vanuit de verbindende kracht van gemeenschappelijke doelen. We moeten naar nieuwe gebiedsprocessen toe, naar nieuwe vormen van samenwerkingen. Sociologie moet de nieuwe aanpak zijn. De uitdaging is om van ‘exclusiviteit’ en het beleidsmatig zetten van schotten tussen natuur, landbouw, water en andere dossiers naar inclusiviteit en een meer integrale aanpak toe te groeien. Hans Huijbers geeft aan dat boeren voor al deze maatschappelijke thema’s een oplossing kunnen bieden vanuit het “gemengde bedrijf”, en dat hij vanuit die optiek een gemeenschappelijkheid heeft met nationale parken.

Hans Huijbers gaf vervolgens kort aan wat boeren te bieden kunnen hebben aan nationale parken. Expertise, verbondenheid met het gebied, nieuwe belevingsconcepten, etc. Maar hij gaf ook een paar tips mee hoe je met boeren kunt samenwerken:

- ❖ Zoek een manier om te werken aan maatschappelijke doelen die haalbaar en realistisch zijn. Boeren en tuinders maken bedrijfskeuzes voor periodes van tientallen jaren. Kies doelen die passen bij hun onderneming en die economisch rendabel zijn.
- ❖ Geef de ecologische kant ook een economische waarde. Dit betekent niet meteen dat je de boer overal voor moet betalen, maar denk ook aan fiscaal gunstige regelingen of voordelen bij bepaalde ecosysteemdiensten (bijv extra beregeningsmogelijkheden)
- ❖ Verlaat de dogma's: stop met het frame dat grootschalig boeren niet goed is en dat iedereen klein en biologisch dynamisch moet boeren. Inzet is het minimaliseren van negatieve effecten van de gangbare manier van produceren en maximaliseren van de positieve effecten door meer aandacht te hebben voor natuurlijke processen
- ❖ Zoek naar wat bindt ipv naar wat verdeelt
- ❖ Spreek boeren aan op hun verantwoordelijkheid voor de volgende generatie.

Ontwikkelingen rond natuur en landbouw

De laatste spreker van de ochtend was Mariska Harte van de directie Natuur en Biodiversiteit van het Ministerie van LNV.

Mariska gaf eenzelfde beeld van de ontwikkeling van de landbouw als Hans Huijbers. Sicco Mansholt heeft aan de basis gestaan van een sector die gericht is op voedselproductie en -export. De contramale is dat er veel negatieve effecten op het milieu en de biodiversiteit zijn. De milieubelasting, klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit hebben de maatschappelijke druk op de landbouw om het roer om te gooien, opgevoerd. Maar ook boeren zelf lopen er tegenaan dat ze steeds meer moeten investeren en produceren tegen minder inkomsten.

De minister van Landbouw zet met haar nieuwe visie erop in dat landbouw, natuur en voedsel weer meer verbonden worden¹. De hoofdlijnen van deze visie zijn, dat:

1. productiemethoden duurzamer moeten worden: het benutten van grondstoffen en hulpbronnen in de praktijk moet efficiënter, met minder schade aan ecosystemen (landbouw en natuur verbonden)
2. er meer waardering voor voedsel moet komen, en minder afstand tussen boer en burger
3. de positie van de boer in de keten deze omslag mogelijk maakt
4. het moet gebeuren in de regio

Vervolgens legt Mariska uit welke rol natuurinclusieve landbouw in deze omslag kan spelen, en op welke manier aan de verbondenheid tussen landbouw en natuur beter invulling kan worden gegeven.

Er lopen al de nodige initiatieven. Zo vinden er diverse pilots plaats, er is een "bottom up" netwerk natuurinclusieve landbouw², en Staatsbosbeheer heeft een programma opgestart om samen met pachtboeren te kijken hoe zij op een deel van de SBB-gronden natuurinclusief kunnen boeren³. Het Ministerie ondersteunt deze experimenten met onderzoek, door het faciliteren van netwerken, door ruimte te creëren in de regelgeving, en door het ontwikkelen via de WUR van onderwijsmodules en het groene kennisnet. Op deze site is ook veel informatie te vinden over natuurinclusieve landbouw, van praktijkvoorbeelden tot wat er bij komt kijken als je als landbouwer wilt overstappen op een andere bedrijfsvoering. Zie

<https://www.groenkennisnet.nl/nl/groenkennisnet/dossier/Dossier-Natuurinclusieve-landbouw.htm>

¹ Zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2018/09/08/visie-landbouw-natuur-en-voedsel-waardevol-en-verbonden>

² Zie <http://www.natuurinclusivelandbouw.nl>

³ <https://www.staatsbosbeheer.nl/Over-Staatsbosbeheer/Dossiers/natuurinclusieve-landbouw>

Mariska sloot af met dat er zeker ook veel mogelijkheden liggen in en om de nationale parken van de toekomst. Het begint ermee dat je elkaar opzoekt en met elkaar in gesprek gaat!

MIDDAGGEDEELTE

In de middag waren er vier workshops. Aan de hand van de gepresenteerde voorbeelden gingen deelnemers met elkaar in gesprek over de meerwaarde die omringende landbouwers aan nationale parken kunnen bieden en andersom.

De praktijkvoorbeelden waren:

1. Akkervogel-vriendelijk boeren langs de Oosterschelde: Chris Vreugdenhil van Zeeuws landschap liet zien hoe het Zeeuws Landschap door de verpachting van 50 hectare die zij in eigen bezit hebben, in samenwerking met de 10 pachtende boeren de populatie akkervogels flink heeft doen groeien. Dit doen zij door bij de verpachting van de eigen grond 'in natura' afspraken te maken over beheermaatregelen van het totale areaal akkergronden van de betrokken boer.
2. Pilots natuurinclusieve landbouw bij Staatsbosbeheer: Hennie Olthof van Staatsbosbeheer licht toe dat Staatsbosbeheer een deel van de natuurgrond met agrarische gebruikswaarde ter beschikking wil stellen voor verpachting waarbij met de betreffende boeren afspraken worden gemaakt in een bedrijfsplan op welke wijze hij/zij natuurinclusief gaat boeren (maatwerk van belang). Het doel is om tot 40 experimenten te komen.
3. Eilanddeal Schiermonnikoog: Arjen Kok van Natuurmonumenten (NM) laat samen met de deelnemende boeren Ludie van der Bijl en Martin Hagen zien hoe zij in de Eilanddeal tot afspraken zijn gekomen over kringlooplandbouw. De boeren hebben een collectieve inspanning om de PAS normen te halen door reductie van de veestapel en de realisatie van een zuivelboerderij. De gemeente spant zich in om eilander zuivelproducten te vermarkten en te promoten, de provincie spant zich in om een eilander zuivelboerderij te subsidiëren, en NM stelt grond beschikbaar voor beweiding en denkt mee over de businesscase met betrekking tot deze zuivel - kaasboerderij. Sleutel tot succes van deze deal is vertrouwen over en weer, maar ook geduld.
4. Landschapsherstelproject Ooijpolder: Jaap Dirkmaat laat zien hoe de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap in de Ooijpolder samen met boeren landschapselementen heeft hersteld en oude heeft weten te behouden door private afspraken te maken met hen over de aanleg en het beheer ervan. Dit gebeurt middels private langjarige contractuele afspraken gekoppeld aan adequate financiering. Er is geen publieke vastlegging in bestemmingsplannen wat boeren kwetsbaar maakt qua financiering en beschermingsmaatregelen. De financiering is deels publiek en deels privaat.

WAT ZIJN DE LEERPUNTEN?

Uit de gesprekken die volgden, konden de volgende conclusies worden getrokken ten aanzien van het verbinden van landbouw en nationale parken:

PLANET

- Boeren kunnen door een andere bedrijfsvoering een belangrijke bijdrage leveren aan herstel van biodiversiteit of nieuwe biodiversiteit door beheer van natuur en landschap in de landschapszones om natuurkernen. Er zijn ook snelle winsten te behalen omdat de grootste biodiversiteit vaak in de randen om akkers en weilanden zit.
- Boeren kunnen een bijdrage leveren door de (kwetsbare) natuur robuuster te maken zodat deze tegen een stootje kan.
- Omgekeerd kunnen nationale parken een bijdrage leveren aan het herstel van de agrobiodiversiteit (bijv natuurlijke plaagbestrijding).
- Boeren kunnen bijdragen aan bodemherstel, de verbetering van het organische stofgehalte in de bodem en CO2 reductie.
- Boeren kunnen een belangrijke functie hebben in de randzones van de natuurkernen naar recreatiezones. Ze kunnen voor een mooie verbinding zorgen. Ze zorgen voor een open en visueel aantrekkelijk landschap, voor behoud van het gebiedskarakter en bewaren van cultuurhistorische elementen.
- Omgekeerd kunnen geleidelijke grensovergangen c.q. grensvervagingen boeren meer flexibiliteit bieden waarmee duurzaam risico's kunnen worden verminderd (ook profit).
- Door een rol en functie te krijgen in het "visitor-management" van een nationaal park kunnen boeren de natuurkernen ontlasten
- Boeren kunnen voor continuïteit in beheer zorgen door het aangaan van langjarige contracten

PROFIT

- Nationale parken zijn een merk. Boeren kunnen een boterham verdienen aan het merk nationale parken in combinatie met marketing. Bijv door de verkoop van streekproducten, door accommodatie/belevingsarrangementen aan toeristen aan te bieden, door bijv een bezoekerscentrum te huisvesten met verkoop van producten. Dus nieuwe verdienmodellen zijn mogelijk
- niet-agrarische activiteiten zijn meer rendabel in de landschapszone van het nationaal park. Door het vergroten van de aantrekkelijkheid en de kwaliteit kan de beleving verbeterd worden
- Ook kunnen nationale parken andere nieuwe financieringsvormen (streekfonds, fiscaal) en in natura deals voor boeren mogelijk maken, bijv een boer die een bepaald beheer uitvoert, hoeft minder waterschapslasten te betalen
- De landschapszones in nationale parken bieden ruimte voor een gezamenlijk verdienmodel: betere samenwerking tussen boeren, meer flexibiliteit in bedrijfsvoering en mogelijkheden tot uitwisseling van personeel en expertise
- Door langjarige beheer- en pachtovereenkomsten met boeren aan te gaan, wordt meer financiële continuïteit aan boeren geboden. Dat maakt het interessant om mee te doen voor boeren
- Door in te zetten op de 'bedrijfsgezondheid' biedt dit ruimte om te kiezen voor een ander bedrijfsmodel: een beter imago gekoppeld aan nichemarkt

PEOPLE

- “Er kan veel meer als je met elkaar in gesprek gaat”. Dit was een rode draad die telkens naar voren kwam. Belangrijk is om dit vanuit gelijkwaardigheid en met respect voor elkaar te doen. Met kennis van zaken en ook door te luisteren naar de kennis van de ander
- Werk aan onderling vertrouwen: vertrouwen betekent ook loslaten
- Samenwerken geeft ook meer voldoening in het werk. Zowel het samenwerken tussen verschillende partijen als de samenwerking tussen boeren onderling
- Het vraagt lef en ondernemerschap om als boer je bedrijfsvoering om te gooien. Maar uiteindelijk levert het je veel op: trots, enthousiasme, meer verbinding en betrokkenheid bij de omgeving, meer waardering en een beter imago. Maar belangrijk is ook het gevoel van vrijheid dat het je kan opleveren omdat je meer te zeggen hebt over je eigen bedrijfsvoering
- Boeren worden de ambassadeurs en gastheer van een gebied
- Samenwerking zorgt ook voor meer kennisuitwisseling: jezelf ontwikkelen geeft ook voldoening
- Samenwerking in een gebied kan ook voor een stukje “onderling toezicht” zorgen. Je spreekt elkaar eerder aan als iemand zich niet aan de afspraken houdt
- Een boer is belangrijk voor het behoud van de leefbaarheid van het gebied

Afsluiting

Janneke van Montfort sloot af met een korte ronde langs de resultaten en opbrengsten uit de workshops. Janneke kondigde aan dat het Nationale Parken Bureau en SNP op basis van de opbrengsten van deze dag zullen kijken hoe zij een vervolg aan deze dag kunnen geven.

Een mogelijkheid is om te kijken of in een paar nationale parken de opschaling gekoppeld kan worden aan een paar pilots gericht op samenwerking met landbouw. Of dat er aangehaakt kan worden bij het bredere netwerk natuurinclusieve landbouw en dat er een werkgroep specifiek gericht op nationale parken komt. Andere mogelijkheid is om verdergaande kennisuitwisseling hierover tussen nationale parken en landbouw te organiseren.

Een aantal mogelijkheden zullen bekeken worden. Als u hier nog ideeën over heeft, mail deze dan naar info@nationaleparkenbureau.nl

BIJLAGE: INGEVULDE FLAPPEN

Welke meerwaarde kunnen omliggende landbouwers aan nationale parken bieden?

Akkervogel-vriendelijk boeren langs de Oosterschelde

People	Planet	Profit
Demonstratiegebied: brede samenwerking	Geen grondkering in winter: stoppels in de winter laten liggen	In natura deals
Kleinschaligheid: begrenzing	zomertarwe	Provinciale ruilgronden: in pacht eea uitonderhandelen
Maatwerk voor boeren afzonderlijk	Sloten overhoeken/akkerranden	Zelf controle, bijv over grondwaterstand (flexibeler)
Nieuwe maatregelen	Broedresultaat omhoog van Scholeksters en Kievieten	
Trots	1 jaar contracten: kwaliteit pachtgrond moet omhoog	
Gelijkwaardige samenwerking en informeren		

Conclusie:

- vertrouwen
- maatwerk
- intensieve begeleiding

Eilanddeal Schiermonnikoog

People	Planet	Profit
Betrokkenheid van boeren neemt toe: betere beleving	kringloop	Gezamenlijk verdienmodel - boeren zijn ook ondernemers -Voor boer gezonde boterham -personeel<-> uitwisselen integratie
Draagvlak bij bevolking en toeristen	Meer organische stof	
Samenwerking verschillende partijen	bodemverbetering	
Vertrouwen!	biodiversiteit	
Goede relatie boeren onderling		

Conclusie:

- zoek elkaar op
- Een ieder draagt bij= trots
- Denk niet in grenzen

Pilots natuurinclusieve landbouw Staatsbosbeheer:

People	Planet	Profit
Verbinding met de mensen/participatie/samen	Meer dan Natura 2000	Marketing

Expertise: kennisuitwisseling naar elkaar	CO2 vraagstuk	Meer niet-agrarische activiteiten (ook waar niet meer geboerd wordt)
Ervaren	Robuustere natuur: kwaliteit gaat omhoog	Minder saai
Er is ook HBO-opleiding	Verbinding met omgeving: een mooie overgang in randzones; juist verbindend, vloeiend in recreatie aan de rand Moet je in grenzen denken	Producten in bezoekerscentrum (of boerderij wordt bezoekerscentrum)
	Open landschap	
	'Visitor management' (druk van kwetsbare gebieden)	
	beheer	
	Karakter en cultuurhistorie	

Conclusie:

Zonder boeren gaat de doelstelling om np's te verbreden en verbinden niet lukken

Landschapsherstelproject Ooijpolder

People	Planet	Profit
Boeren als ambassadeur en gastheer	Snelle winst biodiversiteit (80% zit in de randen van en om akkers/weilanden)	Continuïteit gegarandeerd: ook belangrijk voor boer om deel te nemen
Onderling "toezicht"	Boeren bieden continuïteit in beheer (30-jarige contracten)	Korte ketens: verkoop aan huis
	Boer biedt meer "body" om huidige natuurkern	
	Aantrekkelijker landschap (visueel)	Vergroten beleefbaarheid door aantrekkelijker landschap

Conclusie: boeren bieden 'body', continuïteit en quick wins aan een nationaal park!

Welke meerwaarde kunnen nationale parken aan omringende landbouwers bieden?

Akkervogel-vriendelijk boeren langs de Oosterschelde

People	Planet	Profit
Pioniers-> beweging op gang brengen	Broed resultaten	Toeristen (B&B)
Enthousiasme	Van elkaar leren	Verdienmodel
Lef en vrijheid	Met 50 ha 500 hectare beïnvloeden door tegenprestaties te vragen die reeel zijn	Mentaliteitsverandering
Manier van leven	Ecologische bewustwording	
Trots	Grenzen afschaffen	
Waardering		

Het nationaal park kan people, planet en profit verbinden door projecten

Conclusie:

- eerlijkheid helpt ons verder
- Drempel verlaagt door deze projecten
- Motivatie en samenwerking
- Kans op waardering en trots
- wat bindt ons en wat kunnen we voor elkaar betekenen?

Eilanddeal Schiermonnikoog

People	Planet	profit
met 7 boeren samenwerken maakt het leuker	Beweiding	streekprodukten
beleefconcept	biomassa	Veel klanten
Eilanderbreed concept	weidevogels	Eilanderbreed concept
Duurzaam risico's verkleinen door grensvervaging		

Conclusie:

- economische duurzaamheid
- flexibiliteit
- risico's spreiden met partijen
- vertrouwen

Pilots natuurinclusieve landbouw Staatsbosbeheer

People	Planet	profit
Er kan veel meer als je met elkaar in gesprek gaat: zoek elkaar op!	Landschap, gezonde bodem,	Bedrijfsgezondheid: daarmee ander bedrijfsmodel: nichemarkt: beter imago
Elkaar snappen: verstand van zaken vice versa	agro biodiversiteit op eigen grond	inkomenszekerheid
Vertrouwen: ook durven loslaten dus		Benut economische kansen als verdienmodel
Verbeterd de relatie met burgers: imago		Pacht /beheersovereenkomsten bieden langduriger zekerheid
Feel good voor de boer		Streekprodukten: weerribbenzuivel
		Deel toeristenbelasting naar boeren
		Horeca/woz/streekfonds/andere financiële instrumenten

Conclusie: er kan veel meer als je met elkaar in gesprek gaat

Landschapsherstelproject Ooijpolder

People	Planet	profit
Cultuurhistorie brengt leefbaarheid en trots	Biodiversiteit inzetten voor natuurlijke plaagbestrijding	Langjarige contracten landschap bieden zekerheid: voorwaarde is dat er geld is
		niet-agrarische activiteiten zijn meer rendabel in VTE-zone rond nationaal park

Conclusie: een nationaal park kan de start zijn voor landschapsherstel

Parkeerflap met aandachtspunten:

- Vraagstuk speelt breder dan alleen bij nationale parken, bijv bij landgoederen
- Belangrijk: investeer in kennisuitwisseling (verstand van zaken)
- Wat wil de nieuwe generatie (de nieuwe boeren) Betrek hen ook!
- Hoe krijg je een hogere prijs voor produkten?
- Hoe haal je de angst voor een nationaal park weg?